

COVID-19

I DESIGUALTAT DE GÈNERE EN TREBALLS REMUNERATS I NO REMUNERATS: EVIDÈNCIES A ESPANYA

Lídia Farré

Universitat de Barcelona i IAE-CSIC

Resum

Aquest article documenta la repercussió de la pandèmia en la distribució de gènere de treballs remunerats i no remunerats mitjançant dades d'enquestes en temps real d'una mostra representativa de llars espanyoles. A diferència d'altres països, a Espanya la pandèmia ha afectat de manera semblant l'índex d'ocupació tant d'homes com de dones. Per contra, els efectes en la distribució de treballs no remunerats han estat molt asimètrics, ja que les dones han suportat una càrrega molt superior pel que fa a les obligacions en l'àmbit familiar. Com a resultat, la bretxa de gènere, quant a les hores setmanals de feina, incloses les remunerades i les no remunerades, s'ha incrementat en 6 hores. Aquestes dades assenyalen la necessitat de dissenyar i posar en marxa polítiques públiques per promoure una distribució més equitativa del treball no remunerat a les llars i posar les bases de la igualtat de gènere en el mercat laboral.

1. Introducció

Aquest article documenta la repercussió de la pandèmia de la COVID-19 en la desigualtat de gènere pel que fa a treballs remunerats i no remunerats amb dades provades per a Espanya. La reflexió es basa en els resultats de dos estudis previs: Farré *et al.* (2020) i Farré i González (2021). La recerca fa servir dades de llars en temps real noves recollides durant el maig del 2020 (1a onada), i del novembre i desembre del 2020 (2a onada) per a una mostra de 5.000 (1a onada) i 2.500 (2a onada) d'adults d'entre 24 i 50 anys que viuen a Espanya.

Les anàlisis empíriques demostren un gran impacte negatiu de la pandèmia en el mercat laboral. La taxa d'ocupació tant d'homes com de dones va disminuir significativament (en més d'un 20 %) en començar la pandèmia, durant el primer i segon trimestre de 2020. No obstant això, la majoria de llocs de feina perduts van ser temporals i estaven coberts mitjançant inversions públiques en forma de suspensions d'ocupació (és a dir, ERTO, expedients de regulació temporal d'ocupació). També hi ha evidències d'una recuperació parcial del nivell d'ocupació cap a finals del 2020.

Una altra conseqüència de la crisi sanitària ha estat l'important augment de la bretxa de gènere en les hores setmanals de feina, incloses les remunerades i les no remunerades. Aquest augment s'ha degut a una disminució inferior de la quantitat de temps dedicada al treball remunerat per part de les dones i a un augment superior en el temps dedicat al treball no remunerat. Aquest resultat suggereix que la pandèmia pot haver agreujat el fenomen de la "doble jornada" entre les dones treballadores. La presència de normes socials tradicionals i d'una conjuntura laboral més favorable per a les dones per facilitar l'equilibri entre família i feina poden ser les causes responsables de l'augment dels desequilibris de gènere des de l'arribada del nou virus.

Actualment, es disposa d'una bibliografia molt prolíxa que documenta la repercussió de la pandèmia tant en el mercat laboral com en la distribució del temps dins les famílies a molts

països desenvolupats. La majoria d'aquests estudis conclouen que la pandèmia ha afectat més les dones que no pas els homes, almenys per dos motius. En primer lloc, les dones han perdut molts més llocs de feina (Alon *et al.* 2020; Adams-Prassl *et al.* 2020). La raó d'aquesta *shecession* o recessió femenina és que les dones estan sobrerrepresentades en els sectors de serveis amb molt contacte físic, més afectats per les mesures de contenció (com ara restaurants, hostaleria i turisme). El segon motiu per comprendre l'efecte asimètric entre gèneres de l'actual recessió és que les dones suporten una càrrega desproporcionada dins la família de les tasques pròpies de les llars, la qual s'ha originat principalment durant les hores laborals.

A Espanya, tot i que la pandèmia sembla que ha tingut una repercussió semblant pel que fa a l'ocupació d'homes i dones, l'efecte en la distribució de la feina domèstica ha estat molt desigual. La participació més gran de les dones en treballs no remunerats podria haver dificultat l'equilibri entre feina i família durant el primer confinament i els períodes posteriors caracteritzats per importants restriccions socials i econòmiques.

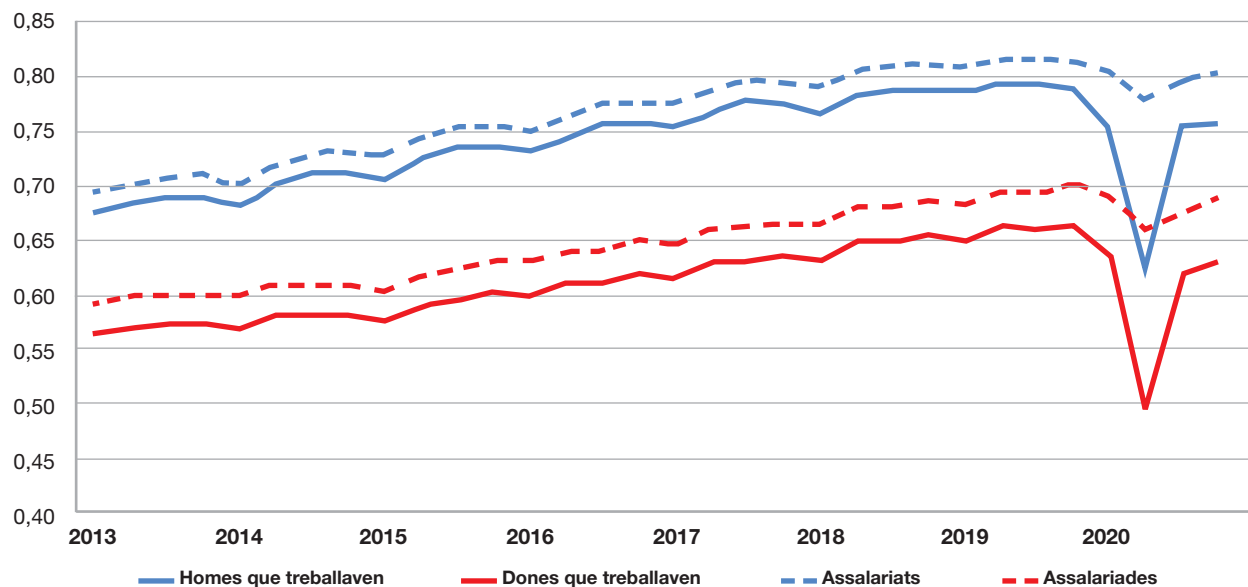
L'experiència de la pandèmia planteja la urgència de posar en marxa polítiques públiques que promoguin una distribució més igualitària de les tasques en l'esfera privada que facilitin els avenços de les dones en l'esfera pública. Al final d'aquest article esmento algunes recomanacions que poden ajudar a posar les bases de la igualtat de gènere a la llar i en el mercat laboral.

2. Efectes de la pandèmia en el mercat laboral

En aquesta secció es documenta la repercussió de la pandèmia en els resultats laborals d'homes i dones mitjançant estadístiques oficials de l'Enquesta de Població Activa i dades d'enquestes a llars en temps real.

La Figura 1 mostra els efectes en l'ocupació de la pandèmia mitjançant dades acumulades de l'Enquesta de població activa. Les línies contínues mostren el percentatge de la població en edat laboral que està treballant (de color taronja per a les dones i blau per als homes). Les línies discontinües mostren el percentatge de persones que tenen una feina, encara que no estiguin treballant a causa de baixes temporals o altres motius (com ara els ERTO).

Figura 1. L'efecte de la pandèmia en l'ocupació

Nota: la figura mostra el percentatge de població en edat laboral que estava treballant en el moment de l'entrevista (línia contínua) i el percentatge de la població que tenia una feina, tot i que estigués de baixa temporal o no estigués treballant per altres motius (línia discontinüa).

Font: González (2021). Enquesta de població activa espanyola, EPA.

Hi ha diversos detalls de la Figura 1 que mereixen atenció. En primer lloc, durant la darrera dècada, la taxa d'ocupació de les dones ha estat sempre més baixa que la dels homes (aproximadament, en un 10 %). En segon lloc, la figura il·lustra els efectes de l'ocupació durant la pandèmia. Després de decretar-se l'estat d'alarma el 14 de març del 2020, la taxa d'ocupació va baixar en aproximadament un 2 % durant el segon trimestre de l'any. És interessant notar que la disminució de l'ocupació va ser semblant per a homes i per a dones. En la Figura 1 també es mostra el paper fonamental de les polítiques públiques a l'hora de rebaixar els efectes en l'ocupació de la crisi sanitària. Al gràfic es pot veure com la majoria de llocs de feina perduts van ser temporals i en forma de suspensions d'ocupació (per exemple, ERTO). Finalment, la figura també revela signes de recuperació de l'ocupació cap a finals del 2020.

La previsió de resultats feta per Farré *et al.* (2020) amb dades d'enquestes a llars en temps real confirma els descobriments anteriors. Els autors documenten pèrdues de llocs de treball importants, aproximadament d'un 20 %, tant per a dones com per a homes durant el maig del 2020. No obstant això, també hi ha evidències que les suspensions temporals van reduir la repercussió de la pandèmia en el mercat laboral. Finalment, la informació recollida entre el novembre i el desembre del 2020 també indica signes de recuperació parcial cap al final de l'any.

3. Efectes de la pandèmia en la distribució del treball remunerat i no remunerat

En aquesta secció s'examinen els efectes de la pandèmia en la distribució del treball remunerat i no remunerat a les llars. L'avantatge de les dades recollides per a aquesta investigació en comparació amb altres fonts oficials existents és que contenen informació no tan sols del mercat laboral i les hores setmanals dedicades a la feina remunerada, sinó també de les hores setmanals dedicades a les tasques domèstiques i a tenir cura dels fills. A més, els qui viuen en parella també van aportar dades sobre la distribució de les tasques entre els dos membres.

Per a les famílies amb fills, la pandèmia ha representat a Espanya un augment sense precedents en la càrrega de la cura dels fills i les tasques domèstiques. Durant el confinament estricte entre meitat de març i finals d'abril, les escoles van tancar i no hi havia opció d'accedir a serveis domèstics externs. De fet, les activitats acadèmiques regulars no es van reprendre fins a mitjans de setembre. Després del confinament i quan es va reprendre el curs acadèmic al setembre del 2020, encara hi havia moltes limitaci-

ons en les activitats socials i econòmiques. Per exemple, les activitats extraescolars estaven limitades pel que fa als horaris i els aforaments; a més, no es recomanava gens ni mica que els avis es fessin càrrec dels infants. Molts serveis no essencials, com ara els restaurants i l'atenció personal, van continuar tancats diverses setmanes durant la tardor i l'hivern del 2020.

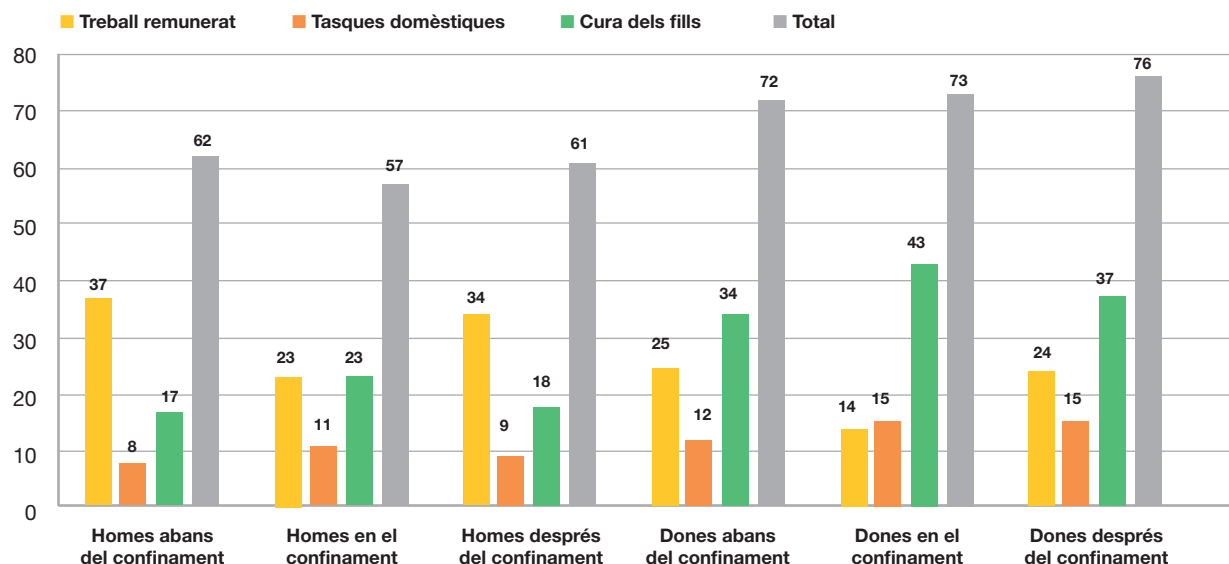
Per examinar la repercussió de la pandèmia sobre la distribució de gènere de treballs remunerats i no remunerats, he limitat l'anàlisi a parelles heterosexuales amb fills menors de 17 anys, que representen un 40 % de la mostra. Les dades revelen que la pandèmia va originar un augment en la bretxa de gènere pel que fa a hores setmanals de treball, incloses les feines remunerades i no remunerades.

En la Figura 2 s'observa el nombre d'hores setmanals dedicades pels homes (panell de l'esquerra) i les dones (panell de la dreta) a les diferents activitats, inclòs el treball remunerat (barres grises), les tasques domèstiques (barres taronges) i l'atenció als fills (barres verdes) abans (març del 2020), durant (maig del 2020) i després del confinament (novembre-desembre del 2020).

La Figura 2 revela que abans del confinament els homes passaven més hores a la setmana fent treballs remunerats que les dones (més de 10 hores), però molt menys fent treballs no remunerats (25 per 46). Com a conseqüència d'aquests usos diferents del temps, la bretxa de gènere en hores totals de feina abans del confinament era de 10 hores a la setmana. Durant el confinament, tant els homes com les dones van disminuir el nombre d'hores de treball remunerat (els homes més que les dones) i van augmentar el temps dedicat a treball no remunerat (les dones més que els homes). Com a conseqüència, la bretxa de gènere en hores totals de treball va augmentar fins a 16 hores setmanals. Després del confinament, tant els homes com les dones van tornar al nivell d'hores prèvies al confinament dedicades al treball remunerat. No obstant això, les dones van continuar fent més treball no remunerat i l'augment de la bretxa de gènere pel que fa a hores de treball totals es va mantenir després del confinament.

La Figura 3 mostra la distribució de les diverses tasques domèstiques entre els membres de la família. A partir de la figura, observem que la majoria de les tasques corresponen a les dones abans, durant i després del confinament. Per exemple, abans del confinament, les dones tenien un 44 % més de probabilitat de fer-se càrrec de la bugada que els homes. Aquest patró és semblant per a la majoria de les altres tasques considerades, excep-

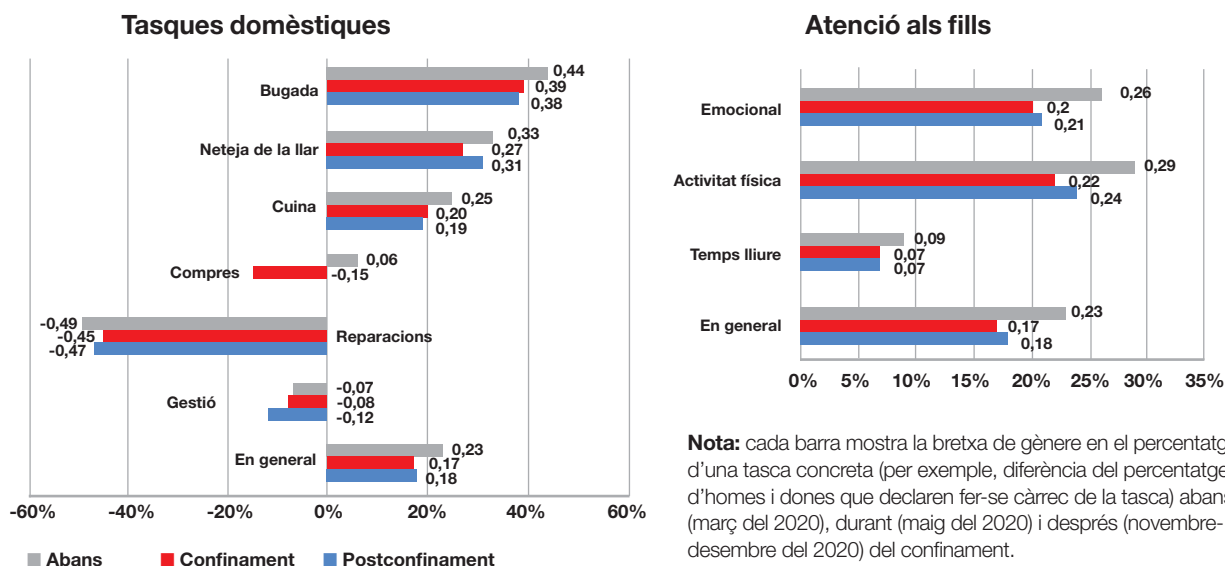
Figura 2. Hores setmanals dedicades a treball remunerat i no remunerat

Nota: les hores setmanals dedicades a diferents activitats per part dels homes (panell de l'esquerra) i de les dones (panell de la dreta). La mostra es limita a homes i dones que viuen en parelles heterosexuales amb fills menors de 17 anys. Remunerat es refereix a les hores setmanals de treball remunerat; tasques domèstiques inclou les hores setmanals per rentar, netejar, cuinar i anar al supermercat; atenció als fills inclou les hores setmanals amb els fills fent activitats físiques, emocionals i d'oci, i total és el nombre total d'hores dedicades a les activitats prèvies.

Font: dades d'enquestes en temps real, 1a i 2a onada.

Figura 3. Les bretxes de gènere en la proporció de les tasques domèstiques i l'atenció als fills

Nota: cada barra mostra la bretxa de gènere en el percentatge d'una tasca concreta (per exemple, diferència del percentatge d'homes i dones que declaren fer-se càrrec de la tasca) abans (març del 2020), durant (maig del 2020) i després (novembre-desembre del 2020) del confinament.

Font: dades d'enquestes en temps real, 1a i 2a onada.

te comprar aliments, que va esdevenir una activitat masculina durant el confinament i una de neutra quant al gènere després. Pel que fa a l'atenció dels fills, la majoria de tasques van correspondre a les dones d'una manera desproporcionada.

Per últim, la pandèmia ha creat una nova responsabilitat a les famílies: acompanyar els fills quan no poden anar a escola a causa d'un assumpte relacionat amb la COVID-19 (per exemple, estar malalt o en quarantena). En la mostra, el 28 % de les persones enquestades ha hagut d'estar amb els seus fills a casa des del començament de l'any acadèmic al setembre del 2020. D'acord amb els resultats de la Figura 4, en la majoria dels casos les mares són les que es van quedar amb ells. Només en el 27 % dels casos es van quedar amb el pare; en el 13 %, amb els avis, i la resta (és a dir, un 11 %) van haver d'organitzar-se d'una altra manera.

4. Reflexió

A partir de la investigació actual, podem concloure que la crisi de la COVID-19 ha estat neutra pel que fa al gènere quant al treball remunerat, però molt asimètrica en la distribució del tre-

ball no remunerat. Les dones han suportat una càrrega més gran de les exigències respecte de les necessitats d'atenció creades a les famílies. Com a conseqüència, la pandèmia pot haver agreujat el fenomen de la "doble jornada" entre les dones treballadores.

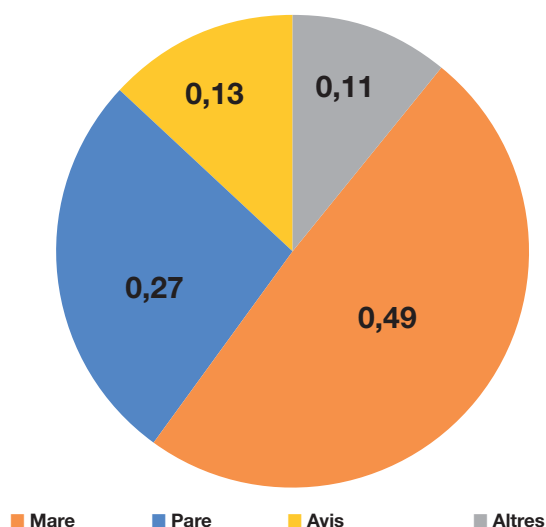
Com a mínim, hi ha dues explicacions possibles per a l'augment de la desigualtat de gènere observada des de l'aparició del nou virus. La primera té a veure amb la presència de normes socials tradicionals que atribueixen a les dones el paper d'encarregades principals de les tasques domèstiques. La segona podria estar relacionada amb una flexibilitat laboral més acusada en les dones.

La Figura 5 il·lustra la importància de les normes socials per explicar la distribució desigual del treball remunerat i no remunerat en les famílies. La figura mostra les bretxes de gènere en hores setmanals dedicades a treball remunerat i no remunerat abans, durant i després de la pandèmia. El panell de l'esquerra mostra els canvis en les bretxes per a "famílies tradicionals", definides com aquelles de les quals s'encarregaven les dones, majoritàriament de les tasques de tenir cura dels infants abans del confinament. El panell de la dreta mostra els canvis per a les "famílies no tradicionals", definides com aquelles amb una distribució més igualitària de la càrrega familiar. La Figura 5 indica que l'augment de les bretxes de gènere en hores dedicades a diferents activitats ha estat molt més gran entre les famílies tradicionals.

Les dades recollides en temps real també contenen informació sobre l'organització del lloc de treball. Abans del confinament, un percentatge semblant d'homes i dones (al voltant del 56 %) opinava que el seu horari laboral els permetia trobar l'equilibri entre la família i la feina. Després del confinament, el percentatge de dones amb un horari que permetia la conciliació laboral va augmentar notablement fins al 68 %, mentre que el percentatge d'homes amb prou feines arribava al 60%. La situació laboral més favorable de les dones podria explicar en part la seva major participació en treballs no remunerats des de l'aparició de la pandèmia.

Els resultats que es debaten en aquest article indiquen la presència de evidències que podrien haver afavorit la desigualtat de gènere pel que fa a treballs no remunerats que podrien tenir conseqüències a llarg termini per als avenços de les dones en el mercat laboral. Per tant, és urgent posar en marxa polítiques

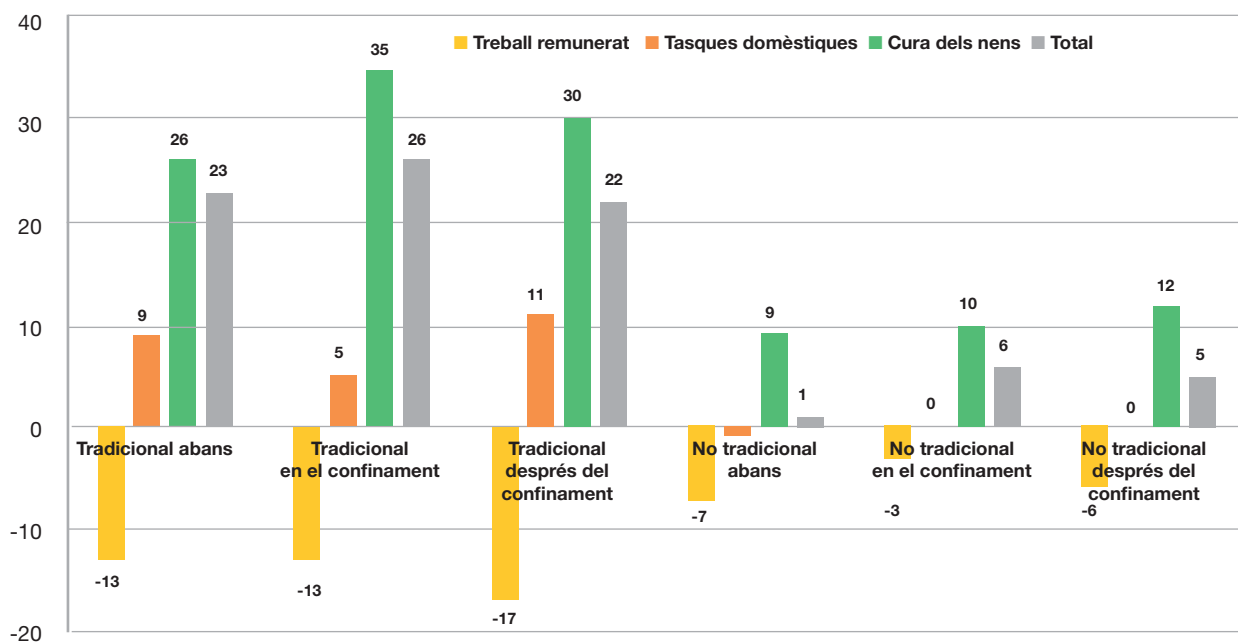
Figura 4. Les persones que es fan càrrec dels infants quan no poden anar a escola a causa de malaltia o quarantena

Nota: percentatge de casos en què els fills s'estaven amb la mare, el pare, els avis o qualsevol altre tipus d'organització familiar.

Font: dades d'enquestes en temps real, 2a onada.

Figura 5. Les bretxes de gènere en hores setmanals de treball remunerat i no remunerat en els diferents tipus de famílies

Nota: cada barra representa les diferències en hores setmanals de dones i homes dedicades a les diferents activitats. Vegeu la nota al peu en la Figura 2 per a una definició detallada de cada activitat. El panell de l'esquerra mostra les bretxes per a les famílies tradicionals (per exemple, famílies en què les dones dedicaven més atenció als fills abans del confinament) i el panell de la dreta mostra les bretxes per a les famílies no tradicionals (per exemple, famílies amb una distribució més igualitària de l'atenció als nens).

Font: dades d'enquestes en temps real, 1a i 2a onada.

que reverteixin la tendència en ascens d'especialització de les dones en la producció a la llar. En primer lloc, la regulació del teletreball és fonamental. El teletreball s'ha de limitar a alguns dies de la setmana per conservar els avantatges de les interaccions personals. La limitació d'alguns dies de la setmana també evitaria que les dones triessin de manera desproporcionada treballar a casa i indirectament assumissin un percentatge més gran de la feina domèstica.

En segon lloc, s'ha de continuar treballant en la redefinició de l'horari laboral per fer-lo compatible amb els horaris escolars i la vida familiar. També seria desitjable introduir permisos per a baixes parentals a fi de poder fer-se càrrec dels fills quan no poden anar a escola. Aquests permisos haurien de ser per als dos progenitors i tenir la mateixa durada. Finalment, un sistema de llar d'infants d'alta qualitat i universal per a nens de 0 a 3 anys permetria a les dones invertir en la seva carrera professional i evitaria haver de negociar a la llar sobre qui s'encarrega dels fills. ■

Referències bibliogràfiques

- Alon, Titan *et al.* (2020). "This time it's different: the role of women's employment in a pandemic recession". NBER WP Series, No. w27660. *National Bureau of Economic Research*.
- Adams-Prassl, Abi *et al.* (2020). "Inequality in the impact of the coronavirus shock: Evidence from real time surveys." *Journal of Public Economics* 189 (2020): 104245.
- Farré, L., Fawaz, Y., González, L. i Grave, J. (2020). How the COVID-19 Lockdown Affected Gender Inequality in Paid and Unpaid Work in Spain. *IZA Discussion Paper* No. 13434.
- Farré, L i González, L. (2021). *El impacto de la covid-19 sobre la desigualdad de género en trabajo remunerado y no remunerado*. Observatori Social "Fundación La Caixa".
- González, L. (2021). *Covid-19 y brechas de género en España*. Presentació en un seminari. ESADE.